

Н.В. Бондарчук,

к.е.н., доц., здобувач кафедри маркетингу,

Дніпропетровський державний аграрний університет

МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНІВ

***Анотація.** В статті розглянуто моделі управління інноваційною діяльністю, визначено специфічні риси існування інноваційної моделі розвитку в Україні та запропонована модель управління інноваційним потенціалом на регіональному рівні.*

***Ключові слова.** модель, управління, інновація, потенціал, інноваційний потенціал, регіон*

Вступ. Інноваційна модель являє собою системно-логічну конструкцію розвитку економіки, засновану на поступовому збільшенні реальних обсягів валового внутрішнього продукту на базі досягнень науки й техніки та високого ступеня їх використання в господарстві. Необхідними умовами реалізації такої моделі є свобода конкуренції та державна інноваційна політика.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку інноваційної діяльності та удосконалення державної політики розвитку інноваційного потенціалу присвячені дослідження провідних вітчизняних учених, серед яких: З. Адаманова, О. Амоша, Л. Безчасний, О. Веклич, А. Гальчинський, М. Гаман, В. Геєць, Б. Данилишин, О. Дацій, М. Корецький, М. Крупка, О. Кузьмін, В. Мельник, В. Осецький, О. Тивончук, А. Федорищева, В. Чижова, Л. Федулова.

Постановка задачі. Метою статті є дослідження існуючих моделей управління інноваційним потенціалом, вибір оптимальної моделі управління для регіонів України.

Результати дослідження. Після завершення Другої світової війни протягом усього післявоєнного періоду промислово розвинуті країни прагнули сприяти прискоренню науково-технічного прогресу і, в першу чергу, використанню його результатів у всіх областях економічного і громадського життя. Як самостійний напрямок державної політики цілеспрямоване стимулювання нововведень, так звана інноваційна політика, остаточно сформувалася лише наприкінці 60-х – на початку 70-х років. Термін “інноваційна політика” вперше був використаний у відомій “доповіді Шарпіє” (“Технологічні нововведення: управління та умови здійснення”), підготовленій Міністерством торгівлі США в 1967 р. Зміст поняття інноваційної політики з самого початку не був точно визначений, тому в різних країнах воно тлумачилось по-різному.

Глумачний словник Ожегова дає такі визначення слова “модель”: 1) зразок якогось виробу чи зразок для виготовлення чогось, а також предмет, з якого відтворюється зображення (модель для шиття, модель сукні тощо); 2) зменшене або в натуральну величину відтворення чи макет чогось (наприклад, модель літака); 3) тип, марка, конструкція; 4) схема якогось фізичного об'єкта чи явища (модель атома) [6].

Поняття інноваційної моделі тісно пов'язане з поняттям інноваційної політики держави. Проте якщо інноваційна модель є певним зразком, ідеальним об'єктом, який держава прагне побудувати, то сучасна державна інноваційна політика – це сукупність заходів (науково-технічних, виробничих, управлінських, фінансово-побутових та ін.), пов'язаних зі створенням нових чи вдосконаленням існуючих продуктів або технологічних процесів, застосуванням їх у виробництві та комерційною реалізацією, з просуванням нової чи поліпшеної продукції на ринок збуту. Оскільки розглядати інноваційну модель можна тільки через призму інноваційної політики, то надалі ми не розмежовуватиме ці два поняття.

У розвинутих країнах необхідність подальшого нарощування інноваційного потенціалу для забезпечення розвитку держави, в тому числі й економічного, була визнана ще на початку 70-х років ХХ ст. Кожна з країн відповідно до стратегій, що обираються, внутрішніми й зовнішніми умовами розвитку, в першу чергу, намагається збільшити свій науково-технологічний потенціал на пріоритетних напрямках за рахунок ліквідації “вузьких місць” у повному життєвому циклі інновації.

Так, у сучасній економіці, орієнтованій на інтенсивний тип розвитку, кадрові ресурси науки набувають все більшого значення. Проблема їх нестачі, особливо в секторі інформаційних технологій, на сьогодні і в перспективі визнана багатьма розвинутими країнами (США, Японія, Німеччина й ін.). Для її вирішення держава підвищує чи знімає обмеження щодо припливу емігрантів, які мають необхідні професійні й кваліфікаційні дані, з інших країн. За рахунок еміграції цикл відтворення трудових ресурсів високої якості можна суттєво скоротити та підвищити їх мобільність, знизити внутрішні витрати країни на навчання й підготовку фахівців, зменшити кадровий потенціал у країнах-конкурентах.

Національні орієнтири інноваційної політики виявляються в конкретних моделях, що використовуються різними країнами. Тут позначається нерівномірність економічного розвитку країн, що виявляється і в сфері інновацій. Внаслідок цього виникає необхідність зосереджувати національні зусилля на ключових областях науки і техніки, - тих, в яких країна може досягти лідируючого положення на світовому ринку. Зокрема, виділяють американську і японську моделі інноваційної політики.

Японська модель передбачає створення технологічного пріоритету, але при цьому упор робиться на конкретні технології. На сьогодні, незважаючи на те, що Японія є одним зі світових лідерів за показниками розвитку науково-інноваційної сфери, японський уряд розглядає випереджальне зростання науково-технічного потенціалу й конкурентоспроможності економіки як найважливіший фактор забезпечення “комплексної національної безпеки”. Недостатній розвиток у минулому стадії наукового забезпечення в рамках повного життєвого циклу інновації є зараз серйозним стратегічним обмеженням для ефективного розвитку економіки Японії. Тому уряд активізує роботи як через державні програми, так і шляхом використання стимулюючого приватного сектора.

У Японії з метою посилення інноваційної складової у розвитку економіки виділені такі умови [5]:

- зниження бар'єрів, що обмежують залучення фінансових ресурсів зі світових ринків для надходження капіталу в інноваційно активні галузі;

- підтримка вільної торгівлі, яка дає інформацію про потреби світових ринків, що задовольняється у тому числі й на основі інновацій.

Американська модель відрізняється найбільш повною автономією підприємництва. Орієнтування економічного розвитку здійснюється шляхом виділення особливої області, останнім часом це інформаційна технологія, куди держава вкладає кошти і тим самим забезпечує її пріоритет. Результати і побічні продукти інформаційних інновацій стають важливим джерелом інновацій.

У практику американської політики та економіки сучасної доби введено ідею інноваційної здатності нації, яка стала стрижнем подальшого формування концепції політичної та економічної стратегії цієї держави. Американські експерти розглядають національну здатність до нововведень як базову характеристику суспільства, що має декілька ознак: здатність суспільства досягати успіхів на конкретних напрямках НТП і водночас швидко та ефективно переходити від одного напрямку до іншого, спроможність з мінімальними витратами ресурсів створювати такі нові продукти, що відповідають технологічним

досягненням. Отже національна здатність до нововведень не зводиться лише до досліджень та розробок, а містить у собі все, що пов'язане із сучасним виробництвом, маркетингом.

Для Америки формування та підтримання в дієвому стані здатності нації до технологічних нововведень є засобом досягнення світового науково-технічного лідерства.

Хотілося б звернути увагу на такі особливості інноваційної політики (моделі):

- *по-перше*, інноваційна політика є більш широким поняттям, ніж науково-технічна, яка традиційно зводиться до вибору пріоритетів у науці й техніці.

Сучасна державна інноваційна політика – це сукупність науково-технічних, виробничих, управлінських, фінансово-побутових та інших заходів, пов'язаних з просуванням нової чи поліпшеної продукції на ринок збуту. Інноваційна політика, в широкому розумінні, поєднує науку, техніку, економіку, підприємництво та управління. Вона торкається всього соціально-економічного середовища, включаючи виробництво, банки, науково-технічні кадри, рівень науково-технічної грамотності населення країни. В сучасній розвинутій, економічно незалежній державі науково-технічна політика здобуває рис стратегії загального розвитку, підкоряючи собі структурну та інвестиційну політику, економічна політика орієнтується на формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, коли зростання ефективності суспільного виробництва досягається за рахунок зростання знань;

- *по-друге*, інноваційна діяльність тісно пов'язана з інвестиційною, тобто сукупністю практичних дій громадян, юридичних осіб та держави щодо реалізації інвестицій. Законодавець визначає інноваційну діяльність як одну з форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво та соціальну сферу. З іншого боку, інвестиції – державні, приватні іноземні чи спільні – створюють матеріальну основу для інновацій. Інноваційна діяльність, пов'язана з капітальними вкладеннями в інновації, називається інноваційно-інвестиційною.

Проблема співвідношення і взаємозв'язку інновацій та інвестицій взагалі вимагає окремого аналізу. Як правило, саме інвестиція є безпосереднім носієм інновації, отже, реалізація інноваційної політики в несприятливому інвестиційному кліматі практично неможлива. Між тим теоретично інновація без інвестиції також може мати місце, зокрема, поліпшуюча інновація може бути здійснена в організаційно-збутовій, і навіть у технологічній сфері (без заміни основних фондів) – у вигляді інвестицій у людський капітал (перенавчання працівників, підвищення кваліфікації у сфері комерційної діяльності тощо), або у сферах інформаційного чи інфраструктурного забезпечення. Таким чином, саме в ресурсодефіцитній економіці з ознаками несприятливого інвестиційного клімату особливо важливою є виважена стимулююча політика держави в інноваційній сфері.

Умовно можна виділити чотири варіанти інноваційно-інвестиційної політики (моделі), які були пріоритетними в різні періоди, в різних промислово розвинутих країнах та в різних поєднаннях:

- політика “технологічного поштовху” виходить із того, що пріоритетні напрями розвитку науки й техніки має визначати держава, володіючи для цього необхідними матеріальними ресурсами, можливістю здійснення експертизи та інформаційним забезпеченням. Такий варіант інноваційної політики ґрунтується на наявності науково-технічних і соціально-економічних проблем, розв'язати які можна шляхом розробки відповідних державних програми, великих капіталовкладень та інших прямих форм державної участі. Подібну політику здійснював уряд США в 40-50-х роках у період розквіту “великої науки”, коли виникли і швидко поширились нові технологічні напрями в галузі електроніки, створення ЕОМ, засобів зв'язку, авіабудування тощо. Така стратегія в різні періоди була характерна для Франції та Великобританії;

- політика ринкової орієнтації визнає провідну роль ринкових ресурсів у виборі напрямків розвитку науки й техніки. Вона передбачає обмеження ролі держави у стимулюванні фундаментальних досліджень, створенні економічного клімату та інформаційного середовища для запровадження нововведень у фірмах та здійснення досліджень ринку, а також у зменшенні кількості форм регулювання, що не сприяє стимулюванню ринкової ініціативи та ефективній перебудові ринку. Ця політика активно проводилася в Японії, ФРН, стала пріоритетною у США в 70-х роках, а у 80-х до неї звернулися в більшості інших провідних країн;

- політика соціальної орієнтації передбачає визначене соціальне регулювання наслідків НТП, а процес ухвалення рішення базується на широкому соціально-політичному консенсусі із залученням широкої громадськості. Цей варіант інноваційно-інвестиційної політики ніколи не був основним, але окремі його елементи знаходили своє відображення в політиці різних країн;

- комплексна політика, спрямована на зміну економічної структури господарського механізму. Вона передбачає значний вплив провідних технологій на розв'язання соціально-економічних проблем, на зміну галузевої структури, на взаємодію суб'єктів господарювання, на рівень життя тощо. Все це вимагає нових форм організації та механізмів управління розвитком науки й техніки. Японія є на сьогодні єдиною промислово розвинутою країною, яка найбільш послідовно, паралельно з ринковою, провадить цю політику, хоча елементи останньої простежуються і у Франції [4].

Що ж до України, то проблемі інноваційно-інвестиційного розвитку нашої держави останнім часом приділяється окрема увага. Досліджуючи модель інноваційно-інвестиційного розвитку України, слід звернути увагу на такі її особливості:

- *по-перше*, існування системного характеру процесів, що відбуваються в інвестиційній сфері. Інакше кажучи, законодавчий компонент є лише одним із чинників, хоча й дуже важливим. Проте набагато більше успіх проголошеної державної інноваційно-інвестиційної політики залежить від створення сприятливого інвестиційного середовища, реальних економічних стимулів для суб'єктів господарювання використовувати науково-технічний потенціал, від загальноекономічної ситуації в країні, від рівня фінансування відповідних державних програм тощо;

- *по-друге*, комплексний характер правової бази. Сфера інновацій регулюється цілою низкою Законів України;

- *по-третьє*, протягом тривалого часу інноваційному законодавству України була притаманна певна фрагментарність і непослідовність.

- *по-четверте*, важливою складовою інноваційно-інвестиційної моделі розвитку України є основні напрями інноваційної діяльності, які законодавчо визначені та до яких відносяться: важка промисловість, інформаційні технології, сільське господарство, транспорт, а оздоровлення людини посідає передостанню позицію;

- *по-п'яте*, недостатність та нестабільність обсягів фінансування наукової та науково-технічної діяльності.

Отже, заяви про те, що в Україні на сьогодні в основному склалися необхідні передумови для переходу на інноваційну модель економічного розвитку, видаються надто оптимістичними. За умов недосконалості ринкового механізму ціноутворення, фондового, товарного, кредитного, грошового та валютного ринків та ринку цінних паперів поки що не можна говорити про наявність автономних ринкових стимулів інноваційного розвитку. Тим часом перманентний дефіцит фінансових ресурсів перешкоджає цілеспрямованим діям держави в інноваційній сфері.

Під час розробки контурів інноваційної моделі для України неможливо ігнорувати досвід та особливості національних моделей розвитку розвинених країн. У високорозвинених країнах, орієнтованих на інноваційно активний розвиток, держава здійснює постійний моніторинг стану етапів повного життєвого циклу інновацій у різних галузях економіки. Поточні й очікувані проблеми в стані окремих етапів повного життєвого циклу оцінюються з погляду їх впливу на конкурентоспроможність і ефективність окремих галузей та економіки в цілому, а їх вирішення коректується державою за допомогою заходів прямого й непрямого впливу.

У сучасному світі рівень економічного розвитку країни визначається безпосередньо досягненнями науки й техніки та ступенем їх використання, тобто рівнем інноваційних процесів. Останні мають вплив на різні аспекти загальнодержавного розвитку, включаючи суспільний, економічний та технічний аспекти. Крім того, вони визначають місце країни у світовому господарстві, внутрішнє соціально-економічне становище тощо (рис. 1). Здатність країни досягнути стійкого економічного зростання за середній термін, у першу чергу, залежить від рівня інноваційних процесів як в державі в цілому, так і в окремих регіонах, тобто спроможності стимулювати нові відкриття, розробку власних нових технологій та запозичувати технології, винайдені в інших країнах. За окремими оцінками, внесок науково-технічного прогресу в приріст валового внутрішнього продукту найбільш розвинених країн складає від 75 -100 % [5]. Стабільність економіки України у подальшому залежатиме від того, чи буде запроваджено в країні інноваційну модель розвитку.

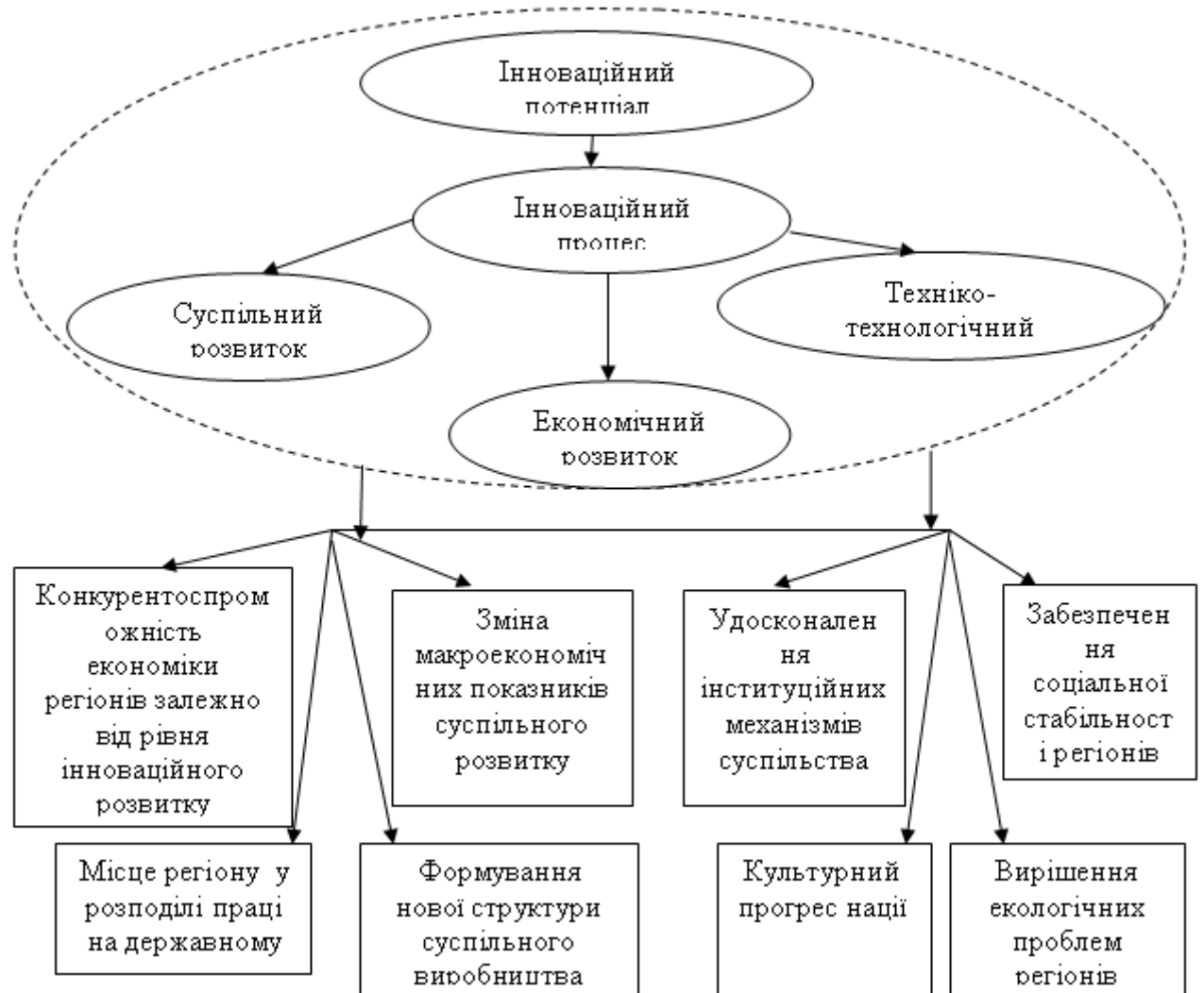

Рис. 1. Напрями впливу наявного інноваційного потенціалу на інноваційний розвиток регіонів

Така модель інноваційного розвитку являє собою розгорнуту системно-логічну конструкцію, побудовану на національному ґрунті. В ній з використанням взаємопов'язаних якісних та кількісних параметрів, що характеризують різні економічні процеси, визначено джерела та механізми саморуку суспільного відтворення, мотивацію та ефективність інноваційного динамізму в регіонах. Слід також додати, що така модель розвитку комплексно характеризує: структуру економічної системи, критерії сучасного та майбутнього її розвитку з урахуванням альтернативних варіантів.

Рушійною силою інноваційного розвитку слугують нові потреби, задоволення яких забезпечують нові види діяльності, передусім творчі види праці. Їх можна охарактеризувати якісними параметрами, але оцінити кількісно неможливо через відсутність загальноприйнятних формально визначених показників, якими для ринкових умов є вартісні. Багатоаспектність об'єкта моделювання та якісний характер його змісту зумовлюють неможливість, навіть непрямої обмеження структури моделі схематичними викладками будь-якої формалізованої узагальнюючої математичної формули, йдеться про теоретичну конструкцію, що є моделлю не підсумків діяльності.

Місце кожного регіону у народногосподарському комплексі країни, рівень конкурентоспроможності та життєздатності її економіки, співвідношення сил між регіонами переважно залежать від якісних змін, які відбуваються під впливом інноваційних процесів. Такі процеси - результат прагнення держави та суспільства до ефективного задоволення своїх перспективних (тобто інноваційних) потреб. Конкурентна боротьба та механізми диференційного доходу в ринковій економіці породжує мотиви (потребу) до

виробничих інновацій. Інноваційний процес містить у собі послідовні етапи - виявлення потреби та виникнення нової технічної ідеї на її задоволення; проведення досліджень і розробок, оформлення винаходу; інвестування виробництва, освоєння та використання; розповсюдження, сприймання результатів НТП; стабільний розвиток тощо. Безперечно, інноваційний процес охоплює всі ланки суспільного відтворення. Будь-яке відтворення, що базується на незмінній виробничій основі - просте відтворення або екстенсивне зростання, - в сучасній економіці розглядається як статичне. Лише інноваційному розвитку економіки притаманний динамізм.

Висновки. Для запровадження інноваційної моделі в Україні необхідно підготувати відповідне підґрунтя. Одним із перших кроків має стати розробка всеохоплюючої стратегічної концепції розвитку народного господарства на основі інноваційної моделі. Наступним – запровадження дієвого економічного та правового механізмів. Надалі потрібно переорієнтувати державну економічну політику та управлінський механізм, задіяти у цій моделі всі суспільні ланки від державної влади та управління до економічних суб'єктів, налагодити механізм залучення потоків інвестицій до науки й техніки, контролю їх напрямів та ефективності, моніторинг результативності регуляторних заходів і податкових стимулів. Важливо задіяти механізм перетворення наукових ідей на комерційні продукти, затребувані ринком. Для цього слід розглянути можливість організації діяльності спеціальних служб упровадження новацій в усіх органах державного керівництва.

Для України вважаємо за доцільне розробити всеохоплюючу стратегічну концепцію розвитку народного господарства на основі інноваційної моделі.

Література

1. Гаман М.В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід / М.В. Гаман. – К.: Вікторія, 2004. – 312 с.
2. Голиков А.П. Стратегія регіонального розвитку: європейський контекст: моногр. / А.П. Голиков, Н.А. Казакова. – Х. : Екограф, 2008. – 180 с.
3. Данилишин Б.М. Регулювання розвитку інноваційного потенціалу в економіці: Монографія./ Б.М. Данилишин, М.Х. Корецький, О.І. Дацій. – Ніжин: ТОВ „Видавництво „Аспект-Поліграф”, 2007. – 220 с.
4. Дацій О.І. Інноваційні моделі забезпечення економічної безпеки держави / О.І. Дацій // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. - № 19. – С.5-8
5. Долішній М. Моделі державного управління в ринковій економіці / М. Долішній, М. Козоріз // Економіка України. – 1999. - №10. – С. 15-17.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70 000 слов/ С.И. Ожегов; под ред. Н.Ю. Шведовой. - 22-е изд. стер. - М.: Рус. яз., -1990. - 921 с.